

§ 33. ТЭАТР І МУЗЫКА Ё СТАРАЖЫТНЫМ РЫМЕ

У Старажытным Рыме тэатр з'явіўся на некалькі стагоддзяў пазней, чым у Грэцыі. Тэатральныя паказы адразу сталі неад'емнай часткай старажытнарымскай культуры. Захаваўшы лепшае з таго, што рымляне запазычылі ў грэкаў, яны ўзбагацілі і разнастайлі тэатральнае мастацтва новымі ідэямі, тэмамі і сюжэтамі.

Вытокі старажытнарымскага тэатра. Тэатральныя паказы ў Старажытным Рыме звязаны з вясёлымі сельскімі святамі збору ўраджаю, у час якіх жыхары спявалі гарэзныя жартоўныя песні. А таксама са святкаваннямі і гульнямі, што ладзіліся ў гонар багоў.

Музыка і танцор. Фрэска з грабніцы Трыклінія, або грабніцы Свята (V ст. да н. э.)

Важную ролю ў станаўленні старажытнарымскага тэатра адыгралі *сатуры* — невялікія сцэнкі камічнага характару. Гэты тэатральны жанр у Старажытны Рым у час моцнай эпідэміі прынеслі этрускі. Этрускіх акцёраў запрасілі, каб улагодзіць багоў сцэнічнымі гульнямі — «справай новай для ваяўнічага народа». Яны прыгожа танцавалі пад акампанемент флейты. Рымляне, пераймаючы этрускія танцы, унеслі ў іх змены, дадаўшы песні, вершы без рыфмы, жартоўныя дыялогі і жэсты.

Персанаж атэланы (I ст. да н. э.)

Апрача сатур у Старажытным Рыме быў распаўсюджаны яшчэ адзін жанр — *атэла́на*. Гэты від камічных спектакляў трапіў у рымскі тэатр з горада Атэлы. Асаблівасцю атэланы з’яўляецца тое, што ў ёй удзельнічаюць пастаянныя персанажы — маскі. Кожная маска хавала пэўны характар. Дурны Мак, балбатун Букон, скупы стары Пап і злы гарбун Дарсен... Сцэнарый для атэланы не пісалі спецыяльна, выступленне акцёраў часцей за ўсё было імпрывізацыйным.

Якое месца ў жыцці рымлян займалі тэатральныя паказы?

Жанры старажытнарымскага тэатра. Прафесійны тэатр у Старажытным Рыме з’явіўся дзякуючы пераасэнсаванню дасягненняў старажытнагрэчаскай культуры: для пастаноўкі на тэатральнай сцэне рымляне пераклалі грэчаскую драму. Пазней рымляне прыстасавалі грэчаскі тэатральны вопыт да сваіх умоў у адпаведнасці з пажаданнямі і густамі. Асноўнымі сюжэтамі тэатральных п’ес былі падзеі з рымскай гісторыі і жыцця простых людзей.

Галоўнае адрозненне старажытнарымскага тэатра ад грэчаскага заключалася ў імкненні рымлян да забаў і пацехі. Таму глядачы больш любілі камедыю — *паліяту*, або *камедыю грэчаскага плашча* (палія ў перакладзе азначае ‘грэчаскі плашч’). Персанажы паліяты апрануты ў грэчаскае адзенне і носяць грэчаскія імёны, а дзеянне адбываецца ў грэчаскім горадзе.

Яркі прадстаўнік паліяты — рымскі драматург *Плаўт*. Яго п’есы былі заснаваны на камічных сітуацыях са штодзённага жыцця простых людзей. На сцэне пастаянна ўзнікалі непаразуменні, інтрыгі, жарты. Дзеянне дапаўнялі песні, музыка, танцы, цыркавыя

У п'есе Плаўта «Два Менехмы» сюжэт заснаваны на гісторыі пра двух братоў-блізнят, якія згубіліся ў дзяцінстве. Калі браты аднойчы апынаюцца ў адным горадзе, пачынаюцца заблытаныя і пацешныя непаразуменні, звязаныя з іх падабенствам, — аднаго брата прымаюць за другога. Героі сутыкаюцца з рознымі персанажамі, уцягваюцца ў канфлікты, трапляюць у недарэчныя сітуацыі, што выклікае смех і ў саміх персанажаў, і ў глядачоў.

нумары. Акцёры «заводзілі» глядачоў, звяртаючыся да іх з дасціпнымі рэплікамі і пытаннямі з рознымі інтанацыямі. Гэта вельмі падабалася публіцы, выклікала захоплены водгук.

Рымскую камедыю часта параўноўваюць з сучаснай аперэтай. Як вы думаеце, чаму?

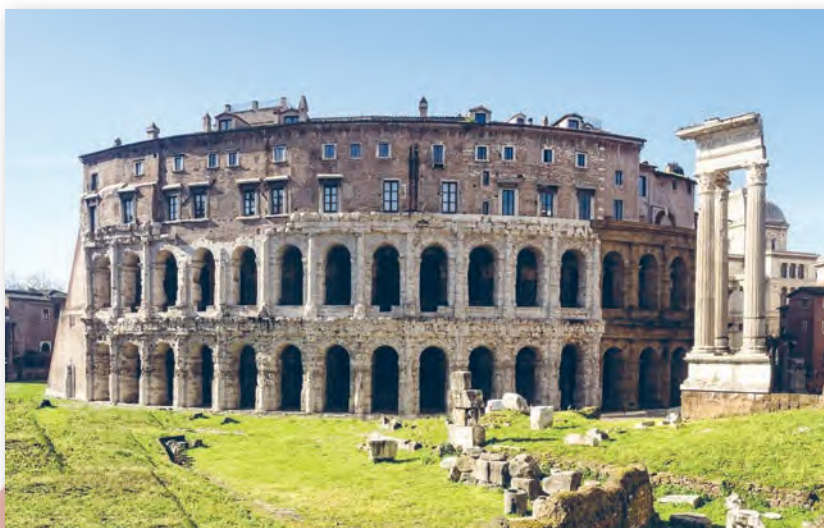
Архітэктурна рымскага тэатра. Будынак рымскага тэатра з'явіўся не адразу: спектакль ладзілі на драўляных памостах, якія пасля яго заканчэння разбуралі. Глядачы сядзелі на лавах або стаялі. Дэкарацыі былі вельмі простыя. На іх малявалі гарадскую вуліцу з фасадамі некалькіх дамоў. Дзеянне разгортвалася не ўнутры дома, як у грэкаў, а на вуліцы, перад домам.

Пазней былі ўзведзены каменныя будынкi — тэатр Пампэя і тэатр Марцэла. Памеры тэатраў рабіліся ўсё больш вялікімі, бо колькасць толькі ўдзельнікаў масавых дзей з часам стала дасягаць 16 тысяч, а глядачоў — 50 тысяч. Гэта былі ўжо асобныя адкрытыя архітэктурныя комплексы — амфітэатры і цыркi, пабудаваныя на роўнай мясцовасці. Глядацкія месцы размяшчаліся вакол арэны-пляцоўкі, пасыпанай пяском і галькай.

Сцэна з камедыі Тэрэнцыя «Дзяўчына з Андраса». Рэльеф (II ст. да н. э.)

Тэатр Марцэла ў Рыме (I ст. да н. э.)

Па сваёй форме старажытнарымскі тэатр быў падобны да старажытнагрэчаскага. Аднак многія архітэктурныя элементы мелі свае адрозненні. Вышэйшай, часам у тры паверхі, стала *скена*, што дазволіла выкарыстоўваць больш буйныя і эфектныя дэкарацыі. А вось *архестра* стала меншай і ўяўляла сабой не круг, а паўкруг. *Пўльпітум* (у грэчаскім тэатры гэта праскеній) быў пашыраны і ператварыўся з часам у асноўную сцэнічную пляцоўку. У грэчаскім тэатры ўваход для глядачоў быў размешчаны зверху, а ў рымскім — унізе падмурка.

З'явіліся ў рымскім тэатры і новыя элементы: *навес* над сцэнічнай пляцоўкай; *заслона*, якая адкрывае і закрывае спектакль, а таксама *фантаны*, што ствараюць разнастайныя эфекты.

Ускладніліся і тэхнічныя прыстасаванні. Гэта было звязана з маштабнасцю і відовішчнасцю паказаў. На сцэне ўспыхвалі пажары, квітнелі раскошныя сады, лёталі прадметы.

Новыя магчымасці дазволілі ладзіць не толькі тэатральныя паказы, але і рэканструкцыі бітваў, гладыятарскія баі, гонкі на калясніцах і спартыўныя спаборніцтвы. Аднак самым дарагім відовішчам у жыцці рымлян былі марскія бітвы — *наўмахіі*. З дапамогай водаправода, размешчанага ў падземнай частцы амфітэатра, ваду падавалі

Ж.-Б. Шарпанцье. Марскі бой у рымскім Калізеі

наверх, ператвараючы арэну-пляцоўку ў возера і ствараючы для глядачоў дзіўныя эфекты.

Параўнайце будову старажытнагрэчаскага і старажытна-рымскага тэатраў (электронны дадатак) паводле плана: архестра, сцена, праскеній (пульпітум). Пакажыце падабенствы і адрозненні на канкрэтных прыкладах.

Тэатральныя паказы. У старажытнарымскім тэатры акцёры доўгі час ігралі без масак, і глядачы маглі назіраць за іх эмоцыямі. Маскі, якія з'явіліся пазней, мелі шырокія адтуліны для рота і вачэй, прычоскі з локанамі. Жэсты і рухі акцёраў, што падкрэслівалі індывідуальнасць персанажа, былі выразныя і старанна прадуманыя. Рымляне распрацавалі адмысловую «мову жэстаў» — кожны рух на сцэне меў пэўнае значэнне.

Да акцёрскай ігры прад'яўляліся высокія патрабаванні. Неабходна было ўмець спяваць, граць на музычных інструментах, танцаваць, выконваць акрабатычныя нумары і фокусы. Паколькі рымскія акцёры, у адрозненне ад грэчаскіх, займалі нізкае грамадскае становішча, за дрэнную ігру на сцэне іх маглі пакараць.

Тэатральныя маскі. Мазаіка з вілы Адрыяна ў Тывалі (II ст. да н. э.)

Важнае значэнне ў рымскім тэатры надавалася знешняму выглядзе персанажаў. Камічныя акцёры апраналі доўгія плашчы, якія спадалі шырокімі складкамі. Маладыя людзі і салдаты насілі кароткія плашчы, што зашпільваліся пры дапамозе шпількі з аднаго боку. Трагічныя акцёры, дэманструючы веліч сваіх персанажаў, выкарыстоўвалі высокія, да 20 см (!), катўрны і больш вялікія парыкі.

Музычнае жыццё рымлян. У Старажытным Рыме, як і ў Грэцыі, музыкай захапляліся ўсе. Ні адно свята, тэатральны паказ або масавае відовішча не абыходзілася без музыкі і спеваў. Пад музычны акампанемент выступалі акцёры, танцоры, мімы, паэты... Музыка гучала і ў час паказаў, і ў перапынках. Часам на сцэне знаходзілася больш музыкаў-выканаўцаў, чым артыстаў. Спецыяльна арганізаваліся саборніцтвы ў ігры на кіфары і аўлосе, а таксама канцэрты музыкаў-віртуозаў.

Багатыя грамадзяне трымалі ў сваіх дамах інструментальныя ансамблі або аркестры. Сваіх дзяцей яны навучалі спевам і ігры на музычных інструментах. У Рымскай імперыі была заснавана музычная школа.

Бадзяжныя музыкі. Мазаіка. Віла Цыцэрона, Пампеі (II ст. да н. э.)

У рымскіх легіёнах існавалі ваенныя аркестры. Магутныя гукі труб і ражкоў у іх выкананні далёка разносіліся па акрузе і палохалі ворагаў. Духавыя інструменты — *флейта, труба, цібія, рог* — былі такія папулярныя, што на асаблівым штогадовым свяце рымляне праводзілі ўрачыстую цырымонію асвячэння труб. Нароўні з духавымі былі распаўсюджаны струнныя — *аўлос, кіфа́ра* — і ўдарныя — *кімва́л і тымпа́н* — музычныя інструменты.

Пры ўваходзе ў рымскі тэатр глядачы чулі гукі труб і цібій. Хутчэй за ўсё, гэта музыка не мела дачынення да маючага адбыцця спектакля. Падумайце, з якой мэтай яна выконвалася.

Старажытнарымскі тэатр прайшоў унікальны шлях развіцця. Галоўнымі героямі шматлікіх трагедый сталі гістарычныя асобы. У камедыях у цэнтры ўвагі апынуліся звычайныя людзі ў кур'ёзных сітуацыях. Спектаклі зрабіліся больш відовішчымі дзякуючы яркім касцюмам, дэкарацыям і вялікай колькасці выканаўцаў.

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Якія перавагі былі ў рымскіх акцёраў, якія, у адрозненне ад старажытнагрэчаскіх, масак не насілі?
2. Адна з важных умоў у камічным спектаклі — умець здзівіць глядача. Старажытнарымскі драматург Плаўт рабіў гэта па-рознаму. Напрыклад, у адной з п'ес ён у адным вершы зладзіў «перастрэлку» пытаннямі, у другой — прапанаваў адразу сем пытанняў без адказу. Паспрабуйце разыграць у класе эпізод з любога літаратурнага твора з ярка выяўленым камічным эфектам. Ці атрымалася ў вас выклікаць смех у глядачоў? Раскажыце, што для гэтага спатрэбілася.

ТВОРЧАЯ МАЙСТЭРНЯ

Акрамя сатуры і атэлану ў Старажытным Рыме была шырока распаўсюджана пантаміма — невялікія сцэнкі са штодзённага побыту, сыграныя з дапамогай мімікі і руху. Падрыхтуйце ў класе невялікі тэатральны паказ. Раскажыце простую гісторыю, не прамаўляючы ні слова, выкарыстоўваючы толькі міміку, рухі і жэсты. Пастарайцеся, каб аднакласнікам была зразумелая ваша гісторыя.

